

ANNALES SCIENTIA POLITICA

VOLUME 11, NUMBER 2, 2022

ANNALES SCIENTIA POLITICA

Vol. 11, No. 2, 2022

KIRÁLY, R.: Kovár, B. – Zajac, O. – Benediková, L. (ed.): *Climate in history. How nature and climate changes affected people (Book review)*. Annales Scientia Politica, Vol. 11, No. 2 (2022), pp. 96 – 98.

RÓBERT KIRÁLY

Institute of Political Science
Faculty of Arts
University of Prešov
Slovak Republic
E-mail: robert.kiraly@smail.unipo.sk

KLÍMA V DEJINÁCH. AKO ĽUDÍ OVPLYVŇOVALA PRÍRODA A KLIMATICKÉ ZMENY

Kovár, B. – Zajac, O. – Benediková, L. (ed.)

Bratislava: Premedia, 2022. 448 s.

ISBN 978-80-8242-101-2

RÓBERT KIRÁLY

Institute of Political Science
Faculty of Arts
University of Prešov
Slovak Republic
E-mail: robert.kiraly@smail.unipo.sk

Hrozba klimatických zmien je jedným z najkomplikovanejších i najzávažnejších problémov, akému ľudstvo na Zemi musí a muselo čeliť. Už od druhej polovice 20. storočia vedecská obec čoraz viac upozorňovala na negatívne dôsledky súvisiace s emisiami skleníkových plynov a globálnym otepľovaním. Aj keď sa niektorí politickí predstavitelia s týmto varovaním stotožnili, väčšina politických subjektov tomu neprikladala serióznú váhu. Dnes sme v stave, kedy predchádzajúce globálne kroky stelesnené napr. v Kjótskom protokole či Parížskej klimatickej dohode zlyhali, a otepľovanie planéty sprevádzané extrémnymi meteorologickými javmi, šírením chorôb, diplomatickými i vojenskými konfliktmi, stúpaním hladín morí/oceánov, dezertifikáciou či v neposlednom rade celoplanetárnym úbytkom vodných zdrojov, sa stávajú našou každodennou realitou. Z roka na rok máme možnosť badať čoraz častejšie a extrémnejšie dôsledky fenoménu klimatických zmien, čo spôsobuje obrovské škody na majetku a zdraví postihnutého obyvateľstva.

Aj napriek týmto viditeľným dôsledkom sa však môžeme stretnúť s opozičnými názormi, ktoré buď spochybňujú antropogénny pôvod

krízy, alebo dokonca spochybňujú existenciu klimatickej zmeny ako takej. Častokrát sa v tomto kontexte môžeme stretnúť s argumentom, že klimatické zmeny tu boli, sú a budú, pričom ľudstvo na nich nemá žiadny vplyv. Táto úvaha je vyvrátená autormi predmetnej knihy hneď v samotnom úvode: „Napriek mnohým skeptickým hlasom sa klimatická zmena stáva našou každodennou realitou. V podstate v priamom prenose môžeme sledovať, aký vplyv má na naše životy a ako mení dejiny. Do aktuálnej klimatickej zmeny svojou činnosťou výrazne zasiahlo samotné ľudstvo. Nie síce prvýkrát, ale jednoznačne bezprecedentne“ (Kovár; kol. 2022, s. 11). To, akým spôsobom klíma menila ľudstvo a ľudstvo klímu sa stalo hlavným objektom skúmania autorov nami recenzovanej knihy.

Niet pochyb o tom, že pozemská klíma je dynamická. V čase histórie Zeme sa niekoľkokrát zmenila, pričom (niekedy radikálne) ovplyvnila život vtedajšej fauny a flóry. Autori publikácie chronologicky predstavili čitateľom, aký bol vzťah medzi klímou a našim druhom. Prvá časť knihy sa venovala obdobiu praveku a staroveku. V rámci tejto sekcie si čitateľ môže

prečítať dovedna 13 príspevkov, ktoré skúmali vplyv klimatických zmien na ľudstvo vo vyššie zmienených obdobiach. Čitateľ sa môže oboznámiť napríklad s problematikou stúpania hladín morí/oceánov (prostredníctvom poukázania na zaplavenie Doggerlandu), s ľadovou dobou, s vplyvom klímy na neolitickú a staroegyptskú civilizáciu či v neposlednom rade s otázkou, akým spôsobom vplyv klímy vnímali starovekí Gréci, Rimania, ba aj Huni. Tieto príklady nám potvrdzujú, že klíma mala významný vplyv na ľudstvo už pred tisícročiami. Klimatické zmeny napríklad rozhodovali o otázke migrácie vtedajšieho obyvateľstva, poľnohospodárstve či o mieste usadenia sa už v dobách neolitickej spoločnosti. V tejto kapitole však považujeme za dôležité podotknúť, že v období praveku a staroveku môžeme badať predovšetkým vplyv klimatických zmien na človeka, a nie človeka na klímu. Ľudstvo navyše nedosahovalo taký stupeň technologickej vyspelosti, aby sa dokázalo efektívnejšie adaptovať na prichádzajúce zmeny. V mnohých prípadoch tak boli nútení opustiť miesto svojho pôvodného bydliska a hľadať vyhovujúcejšie prostredie na usadlý spôsob života. Takto sa človek stal „aktívnym činiteľom vývoja tým, že utváraním ekosystémov podmienených jeho hospodárskou činnosťou v rôznej miere zasahoval do prírodných dejov“ (Kovár; kol. 2022, s. 39). Celkový vplyv ľudstva na celoplanetárnu klímu praveko-starovekého obdobia však bol zanedbateľný v komparácii napríklad s obdobím tzv. Veľkej priemyselnej revolúcie.

Druhá sekcia knihy sa venovala obdobiu stredoveku. V rámci nej môžeme takisto nájsť 13 príspevkov, kde sa čitateľ môže oboznámiť nielen s vplyvom klímy na krajiny Európy, ale aj ďalších kútov sveta. Sekcia tak poskytuje informácie o vzťahu „človek-klíma“ v období stredoveku napríklad vo Veľkej Morave, Číne, Mongolsku, Blízkom východe či v Karolínskej ríši. Čitateľ sa však dozvie aj informácie ohľadom vplyvu klímy na Vikingov, historické mesto Cahokia i mayskú civilizáciu. Aj v rámci obdobia stredoveku tak môžeme pozorovať globálny vplyv klímy na celé ľudstvo. Klíma však mala aj pozitívny dopad (napr. v poľnohospodárskej oblasti), nie len negatívny. V konečnom dôsledku aj keď to bolo miestami náročné, ľudstvo sa dokázalo adaptovať a prežiť. Autori však upozorňujú na komplikovanosť vzťahu „človek-klíma“ nasledovným stanovis-

kom: „vývoj v západnej a strednej Európe v priebehu 8. a 9. storočia dokladá, že rozmach ríš a vzostup dynastií nemožno vždy priamočiaro pripísať priaznivým klimatickým podmienkam, ako sa niekedy nesprávne zjednodušuje zložitá súvislosť medzi klímou a historickými civilizáciami“ (Kovár; kol. 2022, s. 190).

Ide tak o zložitý vzťah, kedy klíma je jedným z faktorov ktorý ovplyvňuje podobu ľudskej civilizácie. Vzájomný vplyv medzi týmito dvoma aktérmi je tak jednoznačný a ako ukazuje aj táto publikácia, v tom-ktorom čase bol rôznorodý. Inými slovami, vplyv klímy na ľudstvo a vplyv ľudstva na klímu sa v počas histórie Zeme menil. Ako uvádzajú autori na príklade malej doby ľadovej: „Požiare, neúrody či epidémie sprevádzali (a aj sprevádzajú) ľudstvo v priebehu celej jeho existencie a spôsobujú ich rôznorodé činitele. Faktom však zostáva, že objektívne klimatické prejavy malej doby ľadovej boli významným faktorom, ktorý do života európskych obyvateľov v neskorom stredoveku a ranom novoveku vstúpil a ovplyvnil jeho podobu“ (Kovár; kol. 2022, s. 253). Summa summarum, ľudstvo bolo niekedy vystavené takým externo-prírodným zmenám, voči ktorým (ak chce prežiť) mu neostávalo nič iné, len sa im prispôbiť, alebo pred nimi utiecť.

V rámci poslednej sekcie sa autori venovali obdobiu novoveku. Konkrétne v celkovo 13 príspevkoch analyzovali vzťah „klíma-človek“ na mnohé oblasti sveta. Spomenúť môžeme otázku vplyvu klímy na tzv. írsky hladomor, na vojenstvo v 19. storočí, na vznik španielskej chrípky, na genocídu v Rwande, ba aj na sériu revolúcií známu ako Arabská jar v 21. storočí. Posledný príspevok knihy analyzuje vplyv klímy na ozbrojené konflikty v 20. a 21. storočí, čo považujeme za ešte relatívne novú oblasť skúmania. Fenomén klimatických vojen však bude s pribúdajúcim časom a nárastom teploty Zeme čoraz aktuálnejší minimálne vo vedeckej oblasti. Ako uvádza aj samotný autor predmetného príspevku: „Od prelomu tisícročia sa zmenilo nielen vnímanie klimatickej zmeny ako problému, ale zmenila sa aj diskusia o jej bezpečnostných dôsledkoch. V armádných doktrínach a bezpečnostných analýzach sa preto začal klásť dôraz na vplyv environmentálnych faktorov na možnosť vypuknutia vojen, ako aj na priebeh ich vedenia. Environmentálne šoky i dlhodobé zmeny klí-

my vyvolávajú neistotu, frustráciu, spôsobujú nedostatok dôležitých zdrojov a sťažujú presadzovanie práva a poriadku – a to všetko od nepamäti patrí na zoznam príčin, ktoré prípadnú vojnu môžu vyvolať“ (Kovár; kol. 2022, s. 401).

Súhlasíme však s názorom zo záveru knihy ktorý uvádza, že je v konečnom dôsledku na ľudstve, ako sa k problematike prehlbujúcich sa dôsledkov klimatickej krízy postaví. Buď sa staneme mierumilovnejšími a pri prerozdelení zdrojov a pomoci sa bude nahliadať predovšetkým na princípy tolerancie a solidarity, alebo sa z jednotlivých štátov/politických subjektov stanú „machiavellisti“, ktorí budú sledovať iba záujmy svojej krajiny. To je však podľa nášho názoru pomyselná „slepá ulička.“ Klimatické zmeny sú globálnym problémom, ktorý si vyžaduje globálne riešenie všetkých aktérov. Extrémnymi dôsledkami tejto krízy totiž neunikne žiadna časť sveta, o čom sme sa mohli presvedčiť v posledných rokoch aj v tzv. západnom svete (Kovár; kol. 2022, s. 408).

Kniha „Klíma v dejinách. Ako ľudí ovplyvňovala príroda a klimatické zmeny“ prehľadným a pútavým spôsobom predostiera čitateľom možnosť oboznámiť sa s historickými skutočnosťami v rámci analýzy vzťahu „človek-klíma.“ Autori v celkovo 39 príspevkoch od praveku až po súčasnosť poukazujú na vplyv človeka na klímu a klímy na človeka. Predstavujú tak tézu, že zmeny klímy boli, sú i budú súčasťou života našej planéty Zem, čo je dnes už nespochybniteľný argument. Problémom súčasnej klimatickej krízy je však skutočnosť, že kvôli negatívnej antropogénnej činnosti (emisie skleníkových plynov, deforestácia, ničenie biodiverzity, znečisťovanie,...) životné prostredie zažíva masívny nápor dôsledkov ľudskej nezodpovednosti, ktorá sa koniec koncov odzrkadlí aj na našej civilizácii. Ľudstvo a príroda sú súčasťou jedného pozemského ekosystému, resp. jednej pozemskej biosféry. Ich vzájomná koexistencia a ovplyvňovanie tu boli od nepamäti. Dnes však klimatická kríza postupuje príliš rýchlo a nad ľudstvom visí pomyselný otáznik, či sa dokáže efektívne adaptovať na prichádzajúcu katastrofu. História nám ukazuje, že sme to stále zvládli. Hazard s našimi životmi, zdravím, ekonomikou i samotnou prírodou je však príliš riskantný.

„Klíma v dejinách. Ako ľudí ovplyvňovala príroda a klimatické zmeny“ môže slúžiť aj ako

varovanie pred tým, čo nás čaká a zrejme neminie. Oceňujeme snahu o popularizáciu tejto problematiky u širokej verejnosti, ktorá môže v nasledujúcom období zohrať kľúčovú úlohu v súvislosti s nevyhnutnou „zelenou“ revolúciou. Šírenie environmentálnej osvedy medzi ľuďmi aj mimo akademickej či politickej sféry je nepochybne dôležitou súčasťou zmeny, ktorú budeme musieť v záujme zachovania aspoň približnej podoby aktuálnej civilizácie uskutočniť. Recenzovaná kniha tak rozhodne prispieje do diskurzu u laickej i odbornej časti verejnosti a veríme, že v určitej miere pomôže prispieť k zlepšeniu stavu našej klímy, ergo nášho životného prostredia.